ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 96, Eylül 2019, s. 16-41

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.36758>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
25.07.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.09.2019

Prof. Dr. Davut AYDÜZ
Emekli, Temel İslam Bilimleri-Tefsir
davutayduz@yahoo.com

HUŞÛ İLE NAMAZ KILMAYA NASIL MUVAFFAK OLURUZ? “HUŞÛ İLE NAMAZ KILAN MÜ’MİNLER KURTULDU.”

(MÜ’MİNÛN SÛRESİ, 1-2)¹

Öz

Namazda huşû meselesi; namazı Allah’ın emrettiği, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) kıldığı şekilde, farz, vâcib, sünnet ve âdâbına uyarak, Allah’ın huzurunda bulunuyor olmanın şuuruyla, tam bir saygı, korku, tevâzu, teslimiyet ve ihlâsla kılmaktır. Kısaca huşû; “namaza konsontre olup, namazda namazdan başka bir şey düşünmemeye ve başka bir şey ile meşgul olmama” diyebiliriz. Namaz ibâdetinin esas gayesi, Allah’ın rızâsını kazanmaktır. Namaz kılarken kazanılacak sevap, namazın iç ve dış şartlarını yerine getirmenin yanı sıra, daha çok edâsında gösterilen, samimiyet, huşû ve ihlâs nispetindedir. Huşû, Kur’ân-ı Kerîm’de çeşitli âyetlerde geçmekte ve Peygamber Efendimiz’in hadislerinde çokça zikredilmektedir. Kur’ân ve Sünnet’te, namazını huşû ile kılanlar doğrudan övülürken, namazın huşû içinde kılınmasına engel olacağı için birtakım hareketler de yasaklanmış, hatta bu gibi durumlarda nasıl hareket edilmesi gerektiği hususunda tavsiyeler ortaya konulmuştur. Bu makalede, namazın huşû ile nasıl kılınacağı konusunda bazı tavsiyelerde bulunacağız. Bu hususta, namazdan önce ve namaz esnasında yapılması gereken şeylerden, ayrıca huşû içinde namaz kılmaya engel olan davranışlardan bahsedeceğiz.

Anahtar kelimeler: Namaz, Huşû, Hudû, İkâme, İhlâs.

¹ Bu makale, “Namazımı Huşû ile Nasıl Kılabilirim” (İstanbul, 2019) isimli kitabımın özeti mahiyetindedir.

HOW CAN WE SUCCEED IN PERFORMING OUR RITUAL PRAYER WITH SOFT AND TENDER-HEARTNESS

Abstract

The meaning of the khushu' (God consciousness, fear of God, tender-heartedness) in prayers is; performing prayers in accordance with God's commandment, perform it according to the Prophet's own prayer (following his footsteps in obeying the mandatory, prophetic sunnah and etiquette dimension of it), as if one feels that s/he is praying in front of God Almighty, with absolute respect and consciousness, humbleness, surrender him or herself to God completely and with great sincerity. In short, khushu' means absolute concentration on prayer during the performing of it and does not make oneself busy by thinking other things. Main goal behind performing prayer is to achieve contentment of God. To gain reward during prayer not only depends on fulfilling its internal and external conditions but also the sincerity, humbleness, God-consciousness etc. The technical term khushu' occurs in various verses in the Qur'an and frequently in the prophetic traditions.. Believers who perform their prayer with khushu' are highly praised by the Qur'an and Muslims are warned against some actions and thoughts which prevent believers from performing their prayer with khushu'. Muslim main sources also provide information how one acts when s/he faces some problems during the prayer which result in spoiling the khushu'. This article mainly focuses on the notion khushu' during prayers. It deals with how one can prepare himself before, during and after prayer. It will also make some suggestions about the actions which become obstacle in front of khushu'.

Keywords: Ritual prayer, tender-heartedness, humbleness, sincerity, performing

GİRİŞ

Rasûlullah Efendimiz (s.a.s.), "*Nice namaz kılanlar vardır ki nasipleri sadece yorgunluk ve zahmettir.*" (Ahmed ibn Hanbel, 1985, 2/441; İbn Mâce, 1975, Sıyam, 21) buyurmaktadır ki, bununla, namazın ifade ettiği mânânın ve bilhassa onun iç ifadesinin ve insanın iç derinliğiyle yakından alakalı bir husus olduğunu anlamaktayız. Kur'an'da namazın anlatıldığı pek çok yerde, onun bu iç derinliğine dikkat çekilmektedir. İçinde huşûyu barındıran namaz, Kur'an'da kurtuluşun anahtarı olarak gösteriliyor. Meselâ Mü'minûn Sûresi'nde, felâh bulan/kurtuluşa erenler anlatılırken; "*Huşû ile namaz kılan mü'minler kurtuldu.*" denilerek, namaz-huşû münasebeti nazara veriliyor.

Namazda huşû konusu, maalesef fıkıh kitaplarında ve namaz eğitiminde çokça üzerinde durulmayan bir konudur. Muhammed Gazâlî, bu meseleye dikkat çekmekte ve şöyle demektedir: "Huşû, namazın bir rûknü ve rûhudur. Ne hikmetse bu mesele, abdest bozan şeyler ve namazda nasıl durulması gerektiği kadar dikkatleri çekmemekte ve eğitime önem verilmemektedir." (Muhammed Gazâlî, 1993, s.197.)

Namazda vesvesenin çokluğundan ve huşûnun azlığından birçok insan şikâyet etmektedir. Bizzat kendimiz de bunu ikrar etmekteyiz. İşte bu sebeple bu konuda kalemi ele alma ihtiyacı doğdu. Bu makale ile benim ilk istediğim, başta kendimi uyarmak ve kendime bir hatırlatmada bulunmaktır. Bundan sonra ise müslüman kardeşlerimi huşûnun hakikati hakkında bilgi-

lendirmek istedim.

Namaza karşı arzu ve iştîyak kişinin gönlüne hemen düşmeyebilir; insan birkaç günde, birkaç ayda, hatta birkaç yılda dahi namazın hakikatini duymayabilir. Huşû içinde namaz kılmaya muvaffak olamayabilir! Dolayısıyla neticeye götürecek sebepleri yerine getirmede ısrarlı ve azimli olmak pek mühimdir.

Huşûya engel olan şeyleri ortadan kaldırmak ve namazı Cibrîl Hadisi'ndeki "ihsân" şuuru içerisinde "Allah'ı görüyormuş gibi O'na ibâdet etme." bilinci ile huşû içinde namaz kılmak, kolay elde edilen bir kazanım değildir. Bunun için gerekli şartlara riâyet etmenin yanı sıra sürekli gayret, sebat ve duâ gerekmektedir.

Kelime anlamı itibarıyla "duâ" mânâsına da gelen "salât"ı, yani namaz ibâdetini; en câmi (geniş ve muhtevalı) bir duâ olarak şartlarına uygun edâ etmeli, gafletten uzak bir şekilde yerine getirmelidir. Binaenaleyh duâ ve ibâdetlerimizi mümkün olduğunca şuurlu bir şekilde yerine getirmek ana hedef ve gerçek maksadımız olmalıdır. Namazda huşû ve huzuru kazanmak için göstermemiz gereken azim ve gayret de uzun soluklu ve geniş çerçeveli olarak aralıksız sürdürülmelidir.

Bu makalemizde; namazın farzları, vâcipleri ve sünnetleri, namaz kılmanın gerekliliği ve faziletleri gibi fikhî meseleler üzerinde durmayacağız. Biz daha çok, namazımızı huşû içinde nasıl kılabilir, onun üzerinde duracağız.

HUŞÛNUN ANLAMI VE MÂHİYETİ

Huşû sözlükte; "sükûnet bulmak, mutmain olmak, (Feyyûmî, trs., "h-ş-a" md.) sessiz ve sâkin olmak, alçak gönüllü olmak, (İbn Manzûr, "h-ş-a" md.; Kurtubî, 2006, Bakara Sûresi 45. Âyetin tefsiri) boyun eğmek, itâat etmek, gönülden yalvarmak, (İsfahânî, Râğıb, 1986, s. 213.) önünde eğilmek, korkmak, başı öne eğmek, yumuşaklık, kolaylık, Hakk'a boyun eğmek..." gibi anlamlara gelir. (Şener, 1998, "Huşû", DİA, 18/423; Erdoğan, 1998, s.165.)

Huşû ile alâkalı bir kelime olan ve genellikle birlikte kullanılan **Hudû** ise; tam teslim olup itâat etmek, boyun eğmek, eğilmek, bükülmek, küçülmek, sözü yumuşatmak, kibar, tatlı söylemek (Süleyman Ateş, Kur'ân Ansiklopedisi, Hudû mad.) mânâlarına gelmekle birlikte, bu kelime daha çok *bedenle gösterilen saygı ve boyun eğmeyi*, huşû ise, bu nevi hareketlerle dışa yansıyan *kalpteki sükûnet ve tevâzu halini* ifade eder. (İbn Manzûr, 1997, 2/1165; Zebîdî, trs., 2/506-507; İsfahânî, Râğıb, 1986, s. 213; Şener, 1998, "Huşû", DİA, 18/422-423) Başka bir ifadeyle; huşû kelimesi, daha çok bedene yansıyan durumları anlatır. Fakat bedene yansıyan durumun kalbî (derûnî) boyutu da vardır. Kişi kalben itâat ve yalvarma pozisyonu aldığında, bu durum huşû olarak onun bedenine yansır. Huşû kelimesinin **hudû** (boyun eğme) kelimesiyle anlam yakınlığı vardır. Bununla birlikte **hudû**; bedenî bir faaliyeti anlatırken, **huşû** ise; kalbî eylemleri dile getirir. (İbn Manzûr, 1997, "h-ş-a" md.; Râğıb el-İsfahânî, 1986, s. 148; Semîn el-Halebî, 1993, 1/582)

Huşû terim olarak; Allah'ın huzurunda olduğu bilinciyle tevâzu gösterip boyun eğmeyi ifade eder. Huşû esas itibarıyla, içten gelen ve muhatabın heybetinden kaynaklanan manevî ve ahlâkî bir haldir.

Kur'an'da, ikâme edilmesi emredilen, yani; ta'dîl-i erkâna riâyet ederek, vaktinde, devamlı kılınması istenen "Namaz" ibâdetinin, şuurlu ve bilinçli olarak ifâ edilmesi gerekmektedir.

dir. İşte namazda bu şuura sahip olmanın diğer adı da *huşû* 'dur. "Çünkü namazda *huşû* olmadıktan sonra namaz, sadece belli başlı hareketleri yapmaktan ibaret kalır.

Namazda *huşû*, kişinin şuurlu ibâdet etmesini sağlayan ve o ibâdet esnasında rûhuyla, zihniyle, bedeniyle Allah'ın huzurunda olduğunun bilincinde olmasını temin eden kalbî ve rûhî bir hâldir. (A. Galip Gezgîn, 2000, s. 97.)

Piyasada, değerli ilim adamları tarafından "Namazda *Huşû* ve Kur'ân'da *Huşû*" ve "Namazı *Huşû* ile Kılma" konusunda yazılmış makale ve kitaplar bulunmaktadır:

A. Galip Gezgîn, "Kur'ân'da 'Huşû' Kelimesinin Semântik Analizi", (*Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 2, sayı: 4, Eylül 2000); Abdullah Çolak, "Allah'a Karşı Derin Sevgi Ve Saygının Bir Tezahürü Olarak Namazda *Huşû*", (*Bilimname*, XVI, 2009/1); Abdurrahman Kasapoğlu, Bir Dinî Tecrübe Olarak Ku'ran'da *Huşû*, (*Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 6 (2005), sayı: 15); Mehmet Şener, "Huşû", (*DİA*, İstanbul 1998); Ebû Saîd Hâdimî, "Namazda *Huşû* Risalesi", (Yeni Hizmet, sy. 5, İstanbul 1996)...

Biz özellikle "Namazda *Huşû* ve Kur'ân'da *Huşû*" konusunu ilgili kaynaklara havâle edip, doğrudan "Namazımızı *Huşû* ile Nasıl Kılabiliriz" konusuna geçmek istiyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

HUŞÛYU OLUŞTURAN SEBEPLER

Huşû, kalpte oluşan derin sevgi, korku ve saygıdan kaynaklanan, dışarıdan bakıldığında da tezâhürleri görülebilen, yapmacık olmayan, içten gelen tabîi bir sükûnet, gönülden boyun eğiş ve severek itâat halidir. *Huşû* içerisinde kendisini ibâdete veren kişinin, zihinsel olarak da bu işe odaklanması söz konusudur. Bunun için de namaz öncesi, namaz esnasında ve sonrasında *huşû*yu sağlayacak bazı önlemler alınabilir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.): "Hiçbir Müslüman yoktur ki; farz bir namazın vakti geldiğinde o namazı güzelce bir abdest alarak *huşû* ile kılsın da büyük günah işlemedikçe o namaz ondan önceki günahlarına keffâret olmasın. Bu her zaman için böyledir." (Müslim, 1955, Taharet, 7; Dârimî, trs., Sünen, 1/176.) buyurarak mükemmel bir namazın güzel bir abdestle başlayıp, *huşû* içinde edâ edilmesi ile sağlanacağını ifade etmiştir. (Çolak, 2009/1, s. 200)

Hem dış görünüş, hem de iç boyut açısından namazın özünü teşkil eden *huşû*ya vesîle olan sebeplere sarılmak ve onu bozan sebepleri ortadan kaldırmak için çaba harcamak gerekir. Bu gayeyle namazda ne okuduğunun farkına varmaya çalışmak, okunan âyetler ve duâlar üzerinde düşünmek, Allah'ın huzurunda bulunma hâlini en canlı haliyle yaşamak; namazın hedefleri konusunda insanı duyarsızlaştıran düşünceleri zihinden uzaklaştırmak, çeşitli arzu ve eğilimlerin uyandırdığı kuruntuları kalpten temizlemek gerekir. (Kasapoğlu, 2005, s. 185; Ekerim, 2006, s. 31-34)

*Huşû*nun sihirli bir ilacı yoktur, ancak bazı şeyleri bilip yapmakla kazanabiliriz. İşte biz bu makalemizde, *huşû* içinde namaz kılmamıza yardımcı olacak şeylerden bahsedeceğiz. Önce, namaz öncesi, sonra da namaz esnâsında yapılması gereken şeylerden bahsedeceğiz. *Huşû* ile namaz kılmak istiyorsak, bu anlatacaklarımızı yapmamızda fayda vardır:

A. NAMAZ ÖNCESİ YAPILMASI GEREKENLER

1. Cenâb-ı Hak'ın Huzûruna Girerken Fikrî Bir Hazırlık Yapmak

Namaz, İlâhî huzûra ermek ve âdetâ, vicâhî olarak (yüz yüze) Cenâb-ı Hak'la görüşmek demektir. İnsan namaza gelirken, bu anlayış ve bu düşünce ile gelmelidir. Böyle kudsî bir işe hazırlanma çok önemlidir ve bu seviyeyi elde edebilmenin de kendine göre yolları vardır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralamamız mümkündür:

a. "Râbita-i Mevt" Dediğimiz Ölümlü Düşünmek.

Namazda Huşûyu sağlamak için Peygamber Efendimiz şöyle bir tavsiyede bulunmuştur:

"Namazında ölümü hatırla. Muhakkak ki kişi namazında ölümü hatırlayınca onun namazı güzelleşir." (Şehredâr ed-Deylemî, 1/122, hadis no: 1755; Ali el-Müttakî, 1985, 7/524.)

b. Kalben Allah'a Yönelmek.

Namaz kılan kimse, sadece bedenle Kâbe'ye yönelmekle kalmayıp, namazın mi'rac olduğunu düşünerek kalben Allah'a yönelmelidir. İnsan neye niyet etmişse kalbi ona hazırlanır. Bu da namazda Allah'ın dışındaki şeylerle alakayı kesip bütün kalbiyle Allah'a yönelmekle olur. (Hâdimî, 1996, s.203; Dihlevî, 2003, 1/261) Ayrıca bu durumun hem şeklen, hem de mânânen namaz sonuna kadar muhafaza edilmesi gerekir ki bir sonuç alınabilsin.

c. Her Şeyden Önce Namazı, Niçin ve Kimin Emrini Yerine Getirmek İçin Kıldığımızı Bilmek

Bizi yoktan yaratan, bize bu kadar nimetler veren ve daha sonra öldürüp huzuruna alacak ve bu hayatın hesabını soracak olan Allah'ın emrini yerine getirdiğimizi ve O'nun rızasını kazanmak için kıldığımızı bilmemiz ve onun için de namazı ciddiye almamız gerekir.

d. İrâdemize Hürmet ve Saygı Duyarak ve İrâdeli Bir Varlık Olmanın Gereğini Yerine Getirerek, Namazımıza Biraz Çeki-Düzen Vermek

Evet, irâdemize alıştırmalar yaptırmalı ve huzûra giden yolda biraz da onun mevcudiyeti esasına göre yürümeliyiz. Namaz, öyle dünyevî işlerimiz arasından geçirtiliverecek kadar ehemmiyetsiz bir vazife değildir. O, bizim için en mühim bir meşgaledir. Namaz, ciddiyetle ele alınmalı ve öyle edâ edilmelidir. Değil başka bir iş yüzünden onun ihmâle veya aceleye getirilmesi, gerektiğinde her türlü işimiz ona fedâ edilmelidir.

e. Kalbimizi Dünyadan ve Dünya Sevgisinden Kurtarmak.

Namazda huşû için kalbin hazır olması şarttır. Kalp, huşûnun tek mekânıdır. Onun için huşûda en önemli dikkat etmemiz gereken nokta kalbin fonksiyonlarıdır. Kalbimizden dünya sevgisini atıp, yerine Allah korkusunu, ya da sevgisini hâkim kılmadıkça huşûlu namaz kılmaya muvaffak olamayız.

f. Namaz Vaktinin Gelmesini Özlemle Beklemek.

Namaz vakti gelse de namaz kılsam diye hasretle namaz vaktini beklemek, kişiyi namazını huşû içinde kılmaya hazırlar. (Ali Bozkurt, <https://www.dinihaber.com/husu-icinde-namaz-kilmak-icin-ne-yapmali-makale>)

g. İmânımızı Güçlendirmek.

Namazı huşû içinde kılmak için, öncelikle imânımızın güçlenmesi gerekir. Bütün ibâdetlerin gönül huzuruyla yapılabilmesi, huşûnun yakalanması için öncelikle Allah'ı iyi tanımamız lazım. Rabbimiz Kur'an'ın birçok âyetinde kendisini bizlere en güzel şekilde tanıtmıştır.

Bediüzzaman Hazretleri, huşûnun, ibâdetin esası olduğunu şöyle beyan eder:

"Ubûdiyetin, yani kulluğun esâsı; Allah'a şükür, O'na yalvarma ve huşû ile ibâdet etmedir." (Bkz. Bediüzzaman, 2006, 29. Mektub, 9. Kısım, 8. Telvih, s.670)

2. Tahâret/Temizlik Yapmak.

Namazı huşû ile kılmanın en önemli şartı, namaza hazırlanırken özen göstermektir. Peygamberimiz sallallahu aleyhi vesellem ibâdete hazırlığın bir parçası olduğu için abdest almaya da ibâdet gibi önem verirdi. Abdest hem maddî temizlik, hem de o uzuvlarla işlenen hataları temizleyen manevî bir temizliktir. (Yılmaz, <http://www.islamihayatdergisi.com/konular/detay/namaz-husu-ile-kilmak>)

Namaz kılan kişi, namaz kılacağı mekânı, elbisesini ve bedenini maddî pisliklerden temizlediği gibi, kalbini de işlediği kötülöklere tövbe edip pişman olarak bir daha aynı şeylere dönmemeye azmetmek sûretiyle temizlemelidir. Tahâreti/temizliği, iki şekilde, yani maddî ve mânevî tahâret şeklinde ele alabiliriz.

A. Mânevî Temizlik

Namaz için Cenab-ı Hakk'ın huzuruna varınca öncelikle birkaç defa "Estağfirullah" diyerek tevbe-istiğfâr² edilmelidir. Zirâ yüce bir makama durulmaktadır. Onun için bilerek veya bilmeyerek yaptığımız bütün günahlardan mânevî olarak temizlenmek mânâsına gelen istiğfârda bulunmalıyız. Mânen temizlenip Allah'ın huzuruna öyle çıkmalıyız.

B. Maddî Temizlik

Ba. Güzelce Abdest Almak

Mümkün olduğunca namaz vakti girmeden önce farz, sünnet ve âdabına riâyet ederek abdest alınmalıdır. Abdestin, namaz maksadıyla, Allah'ın huzuruna çıkabilmek için şart olduğunun bilincinde olunmalıdır. Abdest şartı, namazın ne kadar önemli olduğunun bir işaretidir. Bu düşünce ile alınan abdestin ardından, ihlâslı bir şekilde okunan ezan ve huşû içinde kılınan bir namaz gelir.

Bb. Misvak Kullanmak

Abdest esnasında ve namaz öncesinde misvak kullanmak sûretiyle dişleri temizlemek ve kötü ağız kokusunu giderip, hoş bir ağız kokusu sağlamak, sünnet-i müekkededir. Çünkü Peygamber Efendimizin böyle yaptığı nakledilmiştir.

Biraz sonra namazda Kur'an okuyacağımız için, Kur'an tilâvetinden önce ağız temizliği yapmak müstehab kabul edilmiştir. (Zerkeşî, 1984, 1/459; Kurtûbî, 1985, 1/27.) Temiz olmayan ağızla Kur'an okunması hoş karşılanmamıştır. (Nevevî, *et-Tibyân*, 1986, s.54; Suyûtî, 1987, 1/328) Bu sebeple ağız temizliği yapılmadan Kur'an okumak mekruhtur denmiştir. (Nevevî, *et-*

² Sadece "Estağfirullah" denilebileceği gibi, "Estağfirullah el-azîm ve etûbü ileyh" de denilebilir. Birincisine, istiğfâr, ikincisine ise tevbe-istiğfâr, denir.

Tibyân, 1986, s.54; Suyûtî, 1987, 1/328) Allah'ın Kelâmı'nı temiz bir ağızla tilâvet etmek için misvak veya diş fırçası kullanarak ağız temizliği yapılmalıdır.

3. Namaza Başlamadan Önce Bedenin İhtiyaçlarını Gidermek

Bedenin birtakım ihtiyaçları vardır. Açlık, yemek yemeyi; susuzluk, su içmeyi; tuvalet ihtiyacının hissedilmesi, tuvalete gitmeyi gerektirir. İnsanı bunlardan daha fazla rahatsız eden bir durum yoktur. Namazda iken insanın başına bu durumlardan biri gelirse, onu fazla meşgul eder. Bu durumdaki insan, ya namazını yarıda keser ya da acele ve sıkıntıyla tamamlar. Böylelikle hem kendine eziyet etmiş olur, hem de namazını tam ve huşû ile kılamamış olur. (Rukayya, 2005, s.74)

a. Tuvalet İhtiyacını Gidermek

Namaza durmadan önce ihtiyaçlar karşılanmalı ve namazda dikkat ve konsantrasyonu bozacak hususlar halledilmelidir. Bu sebeple namaz vaktinin çıkması söz konusu değilse, abdesti sıkışırken namaza durmak, dikkati dağıtıp zihni meşgul edeceği gerekçesiyle Allah Rasûlü (s.a.s.) tarafından uygun bulunmamıştır. (Müslim, 1955, Mesâcid, 67; Ebû Dâvûd, trs., Tahâret 43) Namaz, huzur ve huşû içinde edâ edilmesi gereken bir ibâdet olduğu için, bunu önleyen haller içinde namaz kılmak mekruhtur. (Kandemir, 1997, 7/314.)

Hız. Âişe radiyallahu anhâ, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu işittim, dedi: *"Yemek hazırlarken, büyük ve küçük abdest kişiyi zorlarken kılınan namazın kıymeti yoktur."* (Müslim, 1955, Mesâcid, 67; Ebû Dâvûd, trs., Tahâret 43)

b. Yemek Hazırsa Yemek Yemek

Sofra hazırlarken namaz kılmanın mekruh olduğu birçok hadiste belirtilmiştir. Çünkü karını aç olan bir insan, sofraya ortada iken namaz kılmaya kalkarsa aklı fikri yemekte olur. Dolayısıyla kalp huzuru içinde ve huşû ile namaz kılabilmesi mümkün olmaz. Nitekim bir hadiste Peygamberimiz: *"Birinizin akşam yemeği konulmuş, namaz vakti de girmiş olursa, akşam yemeğiyle işe başlasın. Yemeği bitirmedikçe de sakın acele etmesin."* (Müslim, 1955, Mesâcid 66.) buyurmuştur.

Bu konudaki diğer hadisler de şöyledir:

"Yemek hazırlarken, büyük ve küçük abdest kişiyi zorlarken kılınan namazın kıymeti yoktur." (Müslim, 1955, Mesâcid, 67; Ebû Dâvûd, trs., Tahâret 43)

"Yemek hazır olunca namaz yoktur." (Müslim, 1955, Mesâcid, 67)

c. Güzel Ve Temiz Elbise Giymek

Eğer namaz öncesinde biz, *"Ey Âdem'in evlatları! Her namaz vaktinde mescide giderken, süsünüz olan elbisenizi giyinin."* (A'râf, 31) diyerek bize, her namaz kılmak istediğimizde güzel elbiselerimizi giymemizi emreden âlemlerin Rabbi'nin, hükümdarlar hükümdarının huzuruna çıktığımızı hayal etmiş olsaydık, en güzel kokuları sürünüp, en güzel elbiseleri giyerek namaz için ciddi bir hazırlığa girerdik.³

³ Bu durum, kadın namazını evinde kıldığı zaman geçerlidir. Yoksa namazını mescitte veya camide kılacağı zaman güzel koku kullanmamalıdır. Bu durumda kadın için güzel koku, abdest alırken kullandığı sudur. Çünkü camiye giderken kadınların güzel koku kullanması, erkekler için fitneye yol açabilmektedir. Ayrıca kadının, dışarı çıkarken güzel koku kullanmasının yasak olduğuna dair hadisler vardır.

Namaz ile huzuruna çıktığımız Rabbimize saygının bir ifadesi olarak, mümkün mertebeye başkalarının yanına çıkmaya utandığımız- pijama ve benzeri kıyafetlerle namaz kılmamalıyız. Evimizde, cübbe veya cübbeye benzer pardüze, palto vs. varsa, pijamamızının üzerine giyebiliriz. Kadınlar da, -son zamanlarda meşhur olan- namaz elbisesi giyebilirler.

d. Güzel Koku Sürünmek ve Kötü Kokuları Gidermek

Temiz elbise ve temiz mekân, namaz kılan kimseye bir gönül rahatlığı verdiği gibi, güzel koku da aynı şekilde gönül rahatlığı verecektir. Ter kokusu, sarımsak, soğan, pırasa, sigara, nargile, puro vs. çirkin kokular da insanı bir iç sıkıntısına ve gönül darlığına sokar. Bu sebeple gönlü rahat, huzurlu insanın kıldığı namazla, sıkıntılı, gönlü dar insanın kıldığı namaz bir değildir. Dolayısıyla namazda huşûyu yakalamak istiyorsak, çirkin kokulardan uzak durup, güzel kokular sürünerek namaz kılmalıyız.

Özellikle câmiye/mescide giderken, başkalarını rahatsız edecek çirkin, kötü kokulardan uzak durmalıyız. Bu konudaki bazı hadisler şöyledir:

Nebî sallallahu aleyhi ve sellem sarmısağı kastederek şöyle buyurdu:

"Kim şu bitkiden yemişse, mescidimize yaklaşmasın!" (Buhârî, trs., Ezân 160, Et'ime 49; Müslim, 1955, Mesâcid 68.)

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Bir kimse cuma günü gusûl abdesti alır, elinden geldiği kadar temizlenir, ya kendi özel kokusundan veya evinde bulunan güzel kokudan sürünür ve evinden çıkar, iki kişinin arasına girmez, sonra üzerine farz olan namazı kılar, imam hutbe okurken susup onu dinlerse, o cuma ile öteki cuma arasındaki günahları bağışlanır." (Buhârî, trs., Cum'a 6, 19. Ayrıca bkz. Dârimî, trs., Salât 191; Mâlik İbn Enes, 1951, Cum'a 18)

4. Ezanı Huşûyla Dinlemek

Namazda huşû hissetmek için, namazın mânâsını düşünmek gerekir. Namaz Allah'ın davetine icâbettir. Bunu hissetmek için de Allah'ın daveti olan ezanı kalbî bir derinlik içinde dinlemelidir.

Ezanı dinlemek ve okunan bölümleri içinden tekrar etmek sünnettir. Bunu yapan, dünya ile alakasını kesmiş olacağından namaz kılmaya daha iyi hazırlanmış olur. Ezanın okunması bittikten sonra, bilen kişinin ezan duâsını okuması, bilmeyenlerin ise salâvat getirmesi yerinde olur. Ezandan sonra, namaza başlayıncaya kadar, duâ etmek tavsiye edilir. Bu zaman dilimindeki duâda, kılınacak namazı huşû içinde kılmak ve yapılacak ibâdetin makbul olması için de duâ edilebilir. Böylece gerçek bir namaz için daha da hazırlıklı olunur. (Bozkurt, <https://www.dinihaber.com/husu-icinde-namaz-kilmak-icin-ne-yapmali-makale>.)

5. İstiâze (Eûzü)/Şeytandan Allah'a Sığınmak

Herhangi bir işe başlarken, herhangi bir münasebetle, namaza başlamadan önce ve Sübhâneke duâsından sonra: "Eûzü billâhi mine's-şeytâni'r-racîm", yani; "Kovulmuş (Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılarak lânetlenmiş) olan Şeytan'ın şerrinden Allah'a sığınırım." demeye, "istiâze" veya "eûzü çekmek" denir.

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Namaz için ezan okunduğu zaman, şeytan ezanı duymamak için arkasını dönüp yelleterek kaçır. Ezan bitince tekrar geri gelir. Namaz için kâmet edilince yine arkasını dönüp kaçır. Kâmet bittiğinde yine gelir ve kişi ile nefsi arasına sokulur ve ona: *Filân şeyi hatırla, filân şeyi hatırla diyerek, namazdan önce aklında olmayan şeyleri hatırlatır da, neticede insan kaç rek'at namaz kıldığını bilemez olur.*” (Buhârî, trs., Ezân 4, Amel fis'-salât 18, Sehvi 6, Bed'ü'l-halk 11; Müslim, 1955, Salât 19, Mesâcid 83. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, trs., Salât 31; Nesâî, trs., Ezân 20, 30)

Şeytan bizim düşmanımızdır. O düşmanlığının gereği olarak namaz kılana vesvese vermektedir. Tâ ki huşû yok olsun, hatta kişi namazda olduğunu unutsun. Kişi zikir, tilâvet veya başka bir ibâdetle meşgul olmaya başlayınca hemen ona gelir ve vesvese vermeye başlar. Öyleyse kula gerekli olan sâbitkadem kalmak, sabretmek zikir ve namaz ile meşgul olmak ve kalbini şeytana teslim etmemektir. Eğer o karşı koyarsa şeytanın bütün hile ve desiseleri kendiliğinden mahvolacaktır. (Müneccid, 2016, s.53) Çünkü Allah azze ve celle şöyle buyurmaktadır: “Gerçekten şeytanın hilesi çok zayıftır” (Nisa, 76)

6. Besmele Çekmek

Hayırlı ve helâl bir işe başlarken, Yüce Allah'ın adını anmak ve bu adla işe başlamak anlamına gelen besmele, yani “Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm”, Kur'an-ı Kerîm'den bir âyet yahut bir âyetin bir kısmıdır.

Besmele: “İşime, Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla başlıyorum. O'nun emriyle ve O'nun için bu işin başındayım ve O'nun adına teşebbüste bulunuyorum, O'nun emriyle yapıyorum. Çünkü bu başladığım işin tamamlanması için gerekli olan kuvvet ve kudret O'nun tarafından bana verilmiştir ve O'ndandır. O bana bu kuvvet ve kudreti vermezse ben bu işi tamamlayamam.” mânâsındadır.

Namaza Eûzü-Besmele ile başlamanın önemi:

“Eûzü billêhi mineşşeytânir racîm” = “Kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığınırım” diyerek namaza başlamak, okuyacağımız âyetleri bilinçli okumanın hazırlığını yapmak demektir. Eûzü-Besmele gaflete karşı bir kalkandır. Kişi, kendisini namaz içinde meşgul edebilecek olan kovulmuş şeytandan Allah'a sığınmak sûretiyle:

a.Allah'ın yardımını talep etmiş oluyor,

b.Şeytanın oyun bozucu fonksiyonunu hatırlamak sûretiyle bu düşmânâ karşı teyakkuza geçiyor.

7. Huşû İçinde Namaz Kılmaya Niyet ve Bu Konuda Allah'a Duâ Etmek

Namaza tam bir ihlâsla niyet etmeliyiz. Bütün ibâdetlerde niyet önemlidir. Ancak namaz için niyet çok daha önemlidir.

Namaza başlamadan, yani iftitah tekbiri almadan önce, namazı dosdoğru kılma konusunda içimizden kısa bir duâ etmek: “Allahım! Namazımı, senin emrettiğin ve Peygamber Efendimizin kıldığı şekilde dosdoğru ve huşû içinde kılmaya muvaffak eyle.” gibi.

8. Şuurlu Bir Şekilde İftitah Tekbiri Almak

İftitah; “başlamak, kapıyı açıp girmek” anlamındadır. Tekbir; “büyütmek, ululamak, büyük görmek”, yani “Allâhu Ekber” demektir. İftitah Tekbiri ise; namaza başlarken alınan tekbir olup “Allâhu Ekber” (Ancak Allah, yüce ve uludur) cümlesini söylemektir. Namaz kılacak

kişi abdestli olarak ve kibleye yönelerek ellerini kaldırır ve niyet ederek "Allâhu Ekber" der, ellerini bağlar.

Vesvesesiz namaz kılmak için namazın başlangıcında iftitah tekbirinde uyanık bulunmak gerekir. Kimin huzurunda olduğumuzu, Mevlamızla görüşeceğimizi düşünerek kibleye yönelmeli ve huşû ile tekbir getirmeliyiz. Kibleye yönelirken sadece vücudumuzla değil, aklımızla, kalbimizle, ruhumuzla tam bir teveccüh ile kibleye yönelirsek şeytan vesvese veremez ve huşû ile namaz kılarız. İftitah tekbiri gafletle alınırsa huşû ile namaz kılamayız. O zaman şeytan bize vesvese verir. (Doğan, http://firaset.net/video/yazili/islami_dosyalar/husu)

9. Namazları Cemaatle Kılmak

Namazı, huzur dolu insanların yanında kılmak da namazda huşûyu yakalama adına bir yoldur. Zira başını secdeye koyduğu zaman soluklarında Muhammedîlik esip duran birinin yanında kılınan namaz da insanın o havaya bürünmesine bir vesiledir. Ondandır ki, cemaat olma tavsiye ve emredilmiştir. Çünkü bir insanın ruhî durumu, her zaman mânevî havayı temin etmeye yetmeyebilir. Bu durumda, cemaat içindeki fertlerin mânevî desteği, onun imdadına yetişir ve ona da mânevî bir hava kazandırır. Gözyaşı içinde namaz kılan bir insanın hâl ve durumu, en azından, onun yanında namaza duran insanın da kalbini yumuşatır, hatta bazen ona da gözyaşı döktürür. Ravza-i Tâhire'de ve Beytullah'da öyle namaz kılan, secde ve rükûuyla öyle ubûdiyetle bulunan insanlar vardır ki, onları seyrederken insanın kalbi duracak hâle gelir... "*Rükû edenlerle beraber siz de rükû edin.*" (Bakara, 43) âyetinin işaretinden bunu anlayabiliriz.

10. Her Rekâtta Zamm-ı Sûre Olarak Hangi Sûrelerin Okunacağına, Namaza Başlamadan Karar Vermek

Namaz kılarken bu konuyu düşünmek zorunda kaldığımızda, zihnimiz bununla meşgul olacak ve huşû bozulacaktır. (Bozkurt, <https://www.dinihaber.com/husu-icinde-namaz-kilmak-icin-ne-yapmali-makale>) Onun için, namazdan önce hangi rekâtta hangi sûreyi okuyacağımızı düşünmemiz, hem namaza önem verdiğimizi gösterir, hem de namazda huşûyu yakalamamıza yardımcı olur. Aksi takdirde, namaz kılarken her rekâtta ne okuyacağımızı düşünerek huşûyu kaybederiz veya ne okuduğumuzun farkına bile varmadan bir şeyler okur ve namazımızı kılarız.

11. Namazı Huşû İçinde Kılabilme Hususunda Yüce Himmetli Olmak

Namazın hakikatini idrak etme ve huşû içinde namaz kılabilme hususunda yüce himmetli olmalıyız ve Cenâb-ı Hak'tan selef-i sâlihînin ibâdet aşk u iştiyâkını, onlardaki kulluk temkinini dilenmeli ve namazı şuurluca ikâme edebilmek için inâyet-i ilahiyeyi talep etmeliyiz. Belki her birimiz şöyle demeliyiz: "Allah'ım, Rasûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz namazı hangi enginlikte ikâme ediyor idiyse, bana da o idraki lutfeyle; namazın manasını benim ruhuma da duyur. Rabbim, ben de Peygamber Efendimiz'in edâ ettiği gibi namaz kılmak ve onu benliğimin bütün zerrelerinde duymak istiyorum... Namaz esnasında Sen'den başka bütün mülahazalara karşı kapanmayı ve tamamen namazlaşmayı arzu ediyorum... Ne olur Allahım, bu lütfunu bana da nasip eyle!.."

12. Namazda Huşû'nun Faziletini Öğrenmek İçin Bu Konuda Yazılan Makale Ve Kitapları Okumak

Bir mü'min, Zât-ı Ulûhiyet hakikatiyle, iman esaslarıyla ve ibâdetlerin mana buuduyla alakalı birkaç eseri hiç olmazsa birkaç defa gözden geçirmeli değil midir? Evet, Kur'an talebele-

ri, Gazzâlî, Mevlânâ ve Bediüzzaman gibi Hak dostlarının namazla alakalı mütâlaalarını ve günümüzde kaleme alınmış namaza dair makaleleri mutlaka okumalı ve konuyla alakalı müzakerelerde bulunmalıdırlar.

13. Kalbi, Her Türlü Meşguliyetten Arındırmak

Kalp; korku, üzüntü, sevinç gibi pek çok şeyle dolup taşar. Kişi namaza başladığında, kalbi namaza karşı gâfil veya meşgul olursa, o kişinin huşû içinde namazı kılması mümkün değildir. Namazdan önce halledilebileceği meseleler, işler vs. varsa ve vakit müsait ise halledip öyle namaz kılmalıdır. Yoksa namazda o meseleleri çözmeye uğraşacağından, huşû içinde namaz kılması mümkün değildir.

Öfkeli ve bir hususta kaygılı iken namaza başlamak da huşû içinde namaz kılmaya engeldir. Bu durumdaki bir insanın huşû içinde namaz kılması mümkün değildir. Mümkünse ve namazın vakti çıkmayacaksa, öfkesi yatıştıktan ve kaygısı geçtikten sonra namaz kılmalıdır.

14. Gerektiğinde Bir Psikologdan Destek Almak

Bütün gayretlerimize rağmen, namaza konsantre olamıyor, yani namazlarımızı huşû içinde kılmaya muvaffak olamıyorsak, bu hususu ciddiye alıp üzerinde durmalıyız. Mesela bunun için inançlı bir psikologdan yardım alabiliriz. Zira bu husus, basit takıntılarımızdan, saplantılarımızdan daha önemlidir. Hudû ve huşûnun temini şüphesiz zor bir olaydır ama mümkündür. Bir psikologun yardımıyla bunu başarabiliriz. Sadece devamlılık ve biraz çaba ister. (<http://www.hanifler.com/showthread>)

B. NAMAZ ESNASINDA YAPILMASI GEREKENLER

Huşû ile namaz kılmak için, namaza başlamadan önce yapılması gerekenleri yerine getirmemiz, yeterli değildir. Buraya kadar tavsiye edilenler, namazı huşû ile kılma adına birinci adımdır. Şimdi ise daha önemli olan ikinci adımı atmamız gerekiyor. Namazdan önce yapılması gerekenler, önemlidir. Fakat namaz esnasında yapmamız gerekenler daha önemli. Çünkü namaz öncesi yapmamız gerekenleri eksiksiz yaptığımız halde, namazda yapmamız gerekenleri ihmal edersek, namazda huşûyu yakalamamız biraz zor olacaktır.

1. Namazda, Bedenen ve Rûhen Huzur, Sükûnet ve Haşyet İçinde Bulunmak

Şuurlu bir Müslüman, namazın ne büyük bir ibâdet olduğunu bilir, namaz sâyesinde Hâlik-ı Zülcelâlinin mânevî huzurunda olduğunu anlar. Allah'ın, her an kendisini görüp bildiğini düşünerek mütevâzı bir vaziyet alır. Kalbini mümkün mertebe bâtlı ve kötü düşüncelerden, mâsivâdan, dünyevî alâkalardan korumaya çalışır. Bunun içindir ki: "Namazın kemâli, ancak kalp huzuruydur." denilmiştir.

Namazda böyle huşû ve huzûr içinde bulunan bir mü'minin, ebedî saâdete ve kurtuluşa ereceği, Kur'ân-ı Kerîm'de şu şekilde müjdelenmiştir: "*Huşû ile namaz kılan mü'minler kurtuldu.*" (Mü'minûn, 1-2)

2. Tadil-i Erkâna Riâyet Etmek

Namazda tadil-i erkâna riâyet eden kimse, namazda huşûyu da yakalayabilir. Dolayısıyla huşû ile namaz kılmak için en mühim şart, namazı "ta'dil-i erkân" üzere kılabilmehtir.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

"Huşû içinde kılınmayan, rükû ve secdeleri tam olarak yerine getirilmeyen namaz (âhi-rette) simsiyah zifiri bir karanlık halinde ortaya çıkacak ve sahibine 'Senin beni zayi ettiğin gibi Allah da seni zayi etsin!' diyecektir. Allah'ın dilediği zaman gelince böyle kılınan namazlar, eskimiş elbise (paçavra) gibi dürülüp sahibinin suratına çarpılacaktır." (Taberanî, 1415, 3/263)

Ta'dil-i erkâna riâyet etmeden kılınan namazda rükünler noksan olmaktadır. Hatta bundan daha kötüsü, namazdan çalma, yani namaz hırsızlığı vukû bulmaktadır. Zira Rasûlullah (s.a.s.) *"Hırsızlığın en kötüsü, namazdan çalmaktır."* buyurmuş; sahabiler: *"Ey Allah'ın Rasûlü, kişi namazından nasıl çalar?"* diye sorduklarında ise: *"Rükûsunu ve secdelerini tam yapmaz."* cevabını vermiştir. (Mâlik İbn Enes, 1951, Kasru's-salât 72.)

3. Namazda Okunan Sûrelerin/Âyetlerin, Duâların ve Namaz Zikirlerinin Mânâsını Öğrenip Tefekkür Etmek

Okuduğumuz sûre/âyet, duâ ve namaz zikirlerinin anlamlarını öğrenmeli, hatta mümkünse ezberlemeli ve namaz kılarken onları düşünmeliyiz. Özellikle namazın her rek'atinde okunan ve Kur'an'la verilmek istenen mesajın özeti mahiyetindeki "Fâtiha" sûresinin anlamı üzerinde derin bir tefekkür, huşûyu sağlamaya yardım edecektir. Bu sûrede ifadesini bulan her türlü mânâyâ tam teslimiyet ve iman ile bağlı kalınmalıdır. Aynı şekilde diğer sûreleri okurken de âyetlerin vermek istediği mesaj düşünülerek namazda hedeflenen mânevî atmosfer yakalanmış olacaktır.

4. İhsân Şuuru İle Namaz Kılmak

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), 'ihsân'ı anlatılırken; *"İhsân, Allah'a O'nu görüyormuşsun gibi kulluk etmendir. Sen O'nu görmüyorsan da O seni mutlaka görüyor."* (Müslim, 1955, İmân 1, 5. Ayrıca bkz. Buhârî, trs., İmân 37; Tirmîzi, 1978, İmân 4; Ebû Dâvûd, trs., Sünnet 16; Nesâî, trs., Mevâkîf 6; İbn Mâce, 1975, Mukaddime, 9) olarak ifade buyurur. Evet, namaz, işte böylesine engin bir şuurla edâ edilirse, her zaman daha dikkatlice ve huşû içinde kılınabilir.

5. Kur'an'ı Tertîl İle Ağır Ağır Okumak ve Okurken Sesi Güzelleştirmek

Sûre ve âyetleri okurken, her bir âyette durarak tertîl üzere okumaya gayret etmeliyiz. Allahu Teâlâ şöyle emretmektedir: *"Ve Kur'an'ı tane tane, yavaş yavaş ve düşünerek oku."* (Müzzemmil, 4)

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kelimeleri tek tek okurdu. (Ahmed ibn Hanbel, 1985, 6/294; Ebu Dâvûd, trs., Salât 355) Bir sûreyi tertîl ile okuduğunda, o sûreden daha uzun sûrelerden bile uzun sanılırdı. (Müslim, 1955, Salâtü'l- Müsâfirîn 118) Yavaş yavaş ve tane tane okumak ile hızlı okuyarak elde edilemeyecek pek çok şeyler elde edilir. Düşünüp-ibret almak, huşû için daha faydalıdır. Güzel ses ile tilavette bulunmak ta huşûyu sağlayıcı şeylerdendir. (Müneccid, 2016, s.34)

6. Namazdaki Hareketlerin (Kıyâm, Rükû, Secde) Mânâsını Bilmek ve Tefekkür Etmek

Namazdaki bedenî hareketlerin anlamını bilmek, onu daha şuurlu olarak edâ etmenin vesîlelerindendir. Kıyâm, rükû ve secde gibi hareketlerin başlı başına sembolik anlamları vardır, bu hareketleri yaparken sırf bu anlamları düşünerek o hareketleri gerçekleştirmenin bizim namazımıza katacağı birçok ulvî duygu ve düşünceler vardır.

7. Namazda Çokça Duâ Etmek

Rasûlullah Efendimiz (s.a.s.), namaz esnasında duâ etmeyi tavsiye etmektedir. Kendisi de rükûda, rükûdan kalkınca (kavme'de/kaveme'de), secdede, secdeler arası oturuşta (celse'de) ve son oturuşta, bizim namazlarımızda okuduğumuz duâların hâricinde ilâve duâlar ile duâ ederdi. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), özellikle secdede çok duâ etmiş ve bizleri de çok duâ etmeye teşvik etmişlerdir: "*Kulun Rabbine en yakın olduğu zaman secde hâlidir. Öyle ise secdede iken çok duâ edin.*" (Müslim, 1955, Salât 215; Ebû Dâvûd, trs., Salât 152.) buyurmuşlardır. Kulun Allah'a yakın olmasından maksat ise, O'nun Rahmetine yakın olmasıdır. Peygamberimizin secdede duâya teşvik buyurması da bundandır.

8. Sûreleri, Âyetleri, Namazın Zikir ve Duâlarını Değiştirerek Okumak

Namazda her gün ve her vakit sadece belli âyet/sûreleri ve duâları okumak, insanda ülfet ve ünsiyet meydana getirir. İnsan, mânâsını hiç düşünmeden, monoton olarak aynı şeyleri tekrar eder durur. Fakat bir önceki başlıkta zikrettiğimiz, Peygamber Efendimizin okuduğu farklı duâları da ezberler ve namazlarımızda okursak, bu şekildeki bir namazda, biz her gün yeni mânâlara dalarız. Âyet ve duâlardaki değişik içeriklere muttali oluruz. Ancak birkaç sûre ve duâ bilip de sürekli bunlarla namaz kılan ise bu lezzetten mahrum kalır. Âyet, zikir ve duâları değiştire değiştire okumak Allah Rasûlünün sallallahu aleyhi ve sellem'in sünnetindendir ve bu davranış huşûda artış sağlar. (Müneccid, 2016, s.42.)

9. Vedâ Namazı Gibi Kılmak

Huşûyu sağlamanın en başta gelen yollarından biri, namazı **son namaz**mış gibi kılmaktır. Dünyada vakti biten, son anlarını yaşayan kişi hangi duygularla Rabbinin huzûrunda durursa, işte bütün namazlar da bu hâlet-i rûhiye içinde edâ edilmelidir. Hakikat de budur zâten. Zira insanın bir **sonraki vakte** yetişme garantisi yoktur. Bu durumda, namaz kılan kişinin, bütün kalbiyle Allah'a yönelerek her türlü dünyevî düşünceden uzak durmaya çalışması, okuduğu âyetlerin mânâsını tefekkür etmesi, gözyaşı dökmesi ve duâ hâlinde olması icâb eder. (Sert, <http://www.islamveihsan.com/namazda-husu>)

Bir adam Efendimiz'e geldi ve:

-“Yâ Rasûlallah! Bana (dini) öğret, ancak kısa ve öz olsun!” dedi. Bunun üzerine Efendimiz:

-“*Namaza kalktığında, dünyaya vedâ eden bir kimse gibi namaz kıl! Özür dilemen gereken bir sözü söyleme! İnsanların elinde bulunan şeylerden de ümidini kes!*” buyurdu.” (İbn Mâce, 1975, Zühâd 15; Ahmed ibn Hanbel, 1985, 5/412. Ayrıca bkz. Münâvî, trs., 4/197)

10. Dili, Kalbin Tercümanı Yapmak

Kişi, yaşayarak namaz kılmalı, diliyle söylediğine ve bedeni ile yaptığı davranışa kalbi iştirak etmelidir. Hâdimî'ye göre dilin kalbi değil, kalbin dili yönlendirmesi gerekir. Çünkü dil, kalbin tercümanı olmalıdır. Kalp, namazda ilahî huzurda olduğunu, okuduğu âyetler sayesinde Allah ile konuştuğunu düşünmeli ve okuduklarını anlamaya çalışmalı, namazı, ebedî olan âhiret nimetlerine ulaştırarak bir vesîle olarak görmeli, gafletin, Allah'ı zikre aykırı bir durum olduğunun bilincinde olmalıdır. (Zerkeşî, 1984, 1/449-455; Hâdimî, 1996, s.200-202)

11. Secde Yerine Bakmak

Namaz kılan kişinin ayakta iken secde edeceği yere, rükûda iken ayaklara, secde bunnun iki kanadına, otururken kucağına, selâm verirken omuzlarına bakması menduptur. Bu söylenilen yerlere bakıp ta gözler etrafa kaymazsa, namazda huşû hali hâsıl olabilir ve kalp, dünya düşüncelerinden kurtulabilir.

Bu konudaki bir hadiste Hz. Âişe (r.ah.) şöyle anlatır: “Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem namaza durduğunda başını eğerek ve secde edeceği yere bakardı.” (Hâkim, trs., 1/479)⁴

12. Namazda Gözleri Yummak

Namazda gözleri yummak veya gözleri göğse doğru çevirmek, sağa sola bakınmak veya başını bir tarafa çevirip bakmak mekruhtur. (Mevsîlî, 1975, 1/61-62)

Bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz (s.a.s.), “Sizden biriniz namaz kılariken gözlerini kapamasın.” (el-Gumârî ve el-Muğîr Ale'l-Ehadisi'l-Mavdûa Fi'l-Camî'i's-Sağîr, s.23) buyurmuşlardır. Çünkü namaz kılariken secde yerine bakmak sünnettir.

Göz açık olarak namaz kılmak asıl olandır ve sünnet olan da budur. Ancak herhangi bir sebeple huşûya zarar geliyorsa gözü kapatmak ta câizdir. (Müneccid, 2016, s.41)

13. Namazda Ağlamak

Ağlamak, mânevî duyguların, iç dünyamızdaki tıkanıklıkları aşır, dışarıya yol bulduğunun bir göstergesidir ve bu haliyle mânevî gelişim konusunda bir kilometre taşıdır: “Onlara âyetlerimiz okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.” (İsrâ, 109) âyetini hatırlayalım. Namaz, ağlamanın en uygun ve mümbit zemindir. Ağlamak için birçok sebep vardır: Allahın şânını ve büyüklüğünü tefekkür ederek ağlamalıyız, günahlarımızı hatırlamıza getirip bunların verdiği utanç duygusundan dolayı ağlamalıyız. Müslüman olmanın, O'na hak yolda ibâdet edebilmenin sevinciyle ağlamalıyız...

14. Son Oturuştaki et-Tahıyyât Duâsının Mânâsını Bilmek

Namazı bitirirken oturduğumuzda, Allah'ı ve Peygamberimizi selamlayıp, kendisine ve bütün inananlara duâ ettiğimizi bilmeliyiz. Burada mütevâzı ve edepli bir biçimde oturmalı ve okuduğumuzun farkında olarak Allah Rasûlünü kalbimizde bulundurmalı ve onu selamladığımızı, “es-Selâmü aleyke eyyühe'n-nebiyyü” ifadesine geldiğimizde, bu selâmın ona ulaştığını ve selâmımızı alarak daha güzeliyle mukâbeleda bulunduğunu bilmeliyiz. (Ebû Dâvûd, trs., Salât, 201, Vitir, 26; Nesâî, trs., Cumu'a, 5; İbn Mâce, 1975, İkâmet, 79, Cenâiz, 65; Dârimî, trs., Salât, 206; Ahmed ibn Hanbel, 1985, 4/8) Sonra kendisini ve bütün sâlih kullarını selamladıktan sonra sevgi ve saygı hisleriyle Allah'ın varlığına, birliğine ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdetde bulunmalıyız.

15. Namazın Sünnetlerine ve Âdâbına Uyup, Mekruh Olan Şeylerden Kaçınmak.

Bu durum, huşû içinde namaz kılmamıza yardımcı olacaktır. Namazın; sünnetlerini, âdâbını ve namazda yapılması mekruh olan hareketleri bilmeyenler, “İslâm İlmi'hâlî” kitaplarından öğrenebilirler. Bilenenler de, huşû içinde namaz kılmak adına hatırlamak için tekrar bakabilir-

4 Bazı âlimlere göre kıyamda olduğu gibi Rükûda da secde yerine bakılmalıdır. Rükûda ayaklara bakmak gerektiğini söylemek sünnete muhâlifdir. Çünkü “Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem rükûya vardığı zaman başını yüksek tutmaz aşağıya da eğmezdi. Fakat ikisi ortası dümdüz tutardı.” Bkz. Müslim, 1955, Salât 240.

ler.

16. Selef-i Sâlihîn'in, Namaz Âşıklarının ve Namaz Kahramanlarının Namazdaki Hallerini Düşünmek

Selef-i sâlihîn, başta Ashâb-ı Kirâm ve onları güzelce tâkip eden sâlih kimseler, namazlarını huşû içinde kılmaya çok önem vermişlerdir. Onların ve Namaz Âşıklarının ve Namaz Kahramanlarının namazlarını nasıl kıldıklarını bilmek ve düşünmek, namazımızı huşû ile kılmada bize faydası olacaktır. Çünkü bizde, onlara benzeme isteği oluşacaktır.

17. Bazı Kısa Tavsiyeler

- Evde tek başımıza namaz kılarken, rükû ve secdelerde yapılan tesbihleri üç defadan daha fazla söyleyip, ayrıca Peygamber Efendimizin okuduğu duâları okuyabiliriz.
- Okunan sûrelerin ve duâların mânâlarını biliyorsak, zihnimizden onları tafsilata girmeden özet olarak tefekkür edebiliriz. Şayet mânâlarını bilmiyorsak, kırâat esnasında harfleri yerli yerince çıkarıp çıkaramadığımızı dikkatle takip etmeye çalışmak da dikkatimizi namazda toplamamıza ve huşû içinde kılmamıza yardımcı olur. (Efe, <https://www.milligazete.com.tr/haber/namazda-husu>)
- Namazdan sonra davranışlarımızı kontrol etmeliyiz. Davranışlarımızda iyiye doğru bir değişim var mı, yok mu diye. Zira namaz, insanı kötülüklerden alıkoymayan bir ibâdetir.
- Dünyevî duygu ve düşüncelere geçit vermemeye hassasiyet ve titizlik göstermeliyiz. Zihnin başka şeylere takılma oranını her namazımızda biraz daha aşağıya indirmeli, huşû içinde kılma oranını da her namazımızda biraz daha yükseltmeliyiz. Mesela, namazın büyük oranı % 80, giderek %90, % 95, % 99 konsantrasyonlu geçmeli. İdeal olanı hedeflemek, namazı ne kadar ciddiye aldığımızın göstergesi olacaktır. Bu konuda, Rabbimize yaklaşma, O'nun hoşnutluğunu elde etmek için konsantrasyonu yakalama konusunda hırslı olmalıyız.
- Ne kadar yavaş kılsak, o kadar huşû içinde edâ etmek mümkün olacaktır. İnsanın nefsi namazdan hoşlanmaz. Fakat rûhu tadına varınca mest olur. Nefis engelini aşmanın ve huşûyu yakalamanın yolu namazı süratli kılmamaktır. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem namazı tam bir sükûnet ile edâ ederdi. Namazı edâ ederken her rükünde eklem yerleri tastamam bir şekilde yerli yerine gelinceye kadar ağır davranırdı. Hızlı hızlı namaz kılan kişi huşûyu elde edemez. Çünkü acelecilik huşûyu yok eder.
- Kişinin, kıldığı namaz konusunda kendisini eleştirmesi ve rahatsız olması, samimiyetine işarettir. Zira nice insanlar var ki, eksik, kusurlu, alelacele kıldığı namazlarından dolayı kalbinde hiçbir pişmanlık duymaz. Hâlbuki kalpteki pişmanlık, kişinin imanının kemâline delalet eder.
- Namazda istikrarlı olmak ve huşû içinde kılmak için, hayatımızın diğer alanlarında da Allah'ın isteklerine göre yaşama konusunda bir kararımız olmalı. Yani hayatımızı İslam'ı yaşama arzusu kuşatmalı, aksi takdirde sadece bir-iki farzı

yerine getirmek ve bir iki vakit namazı huşû içinde kılmakla bu iş devam etmez, bunların etkisi geçici olur.

- Allah'a olan sevgimizi güçlendirecek konular üzerinde düşünmeliyiz. Mesela, O'nun nimetlerini -kendi bedenimizdeki (kalp, göz, kulak, vs.) ve dış âlemdelikler (yiyecekler, maddî imkânlar, vs.)- sürekli hatırlamalıyız. Bunlara şükür olarak da namazımızı huşû içinde kılmaya kendimizi zorlamalıyız.
- Allah'ı çok seven bir kişi namazından gâfil olmaz, onu huşû içinde kılar ve namazı bırakmaz. Bu yüzden sevgimizi güçlendirirsek, namazdaki dikkatimiz de ister istemez güçlenecektir. Sevgi ise, sevilen varlık çokça anıldığında ve düşünüldüğünde güçlenir.
- Akla gelen dünyevî düşüncelere karşı uyanık olup bunları defetmenin mücadelesini vermeliyiz. En büyük engeller de zaten, aklın bu tür başka yerlere gezintiye çıkmasıdır. Bunu gemleyebilmeliyiz. Konsantrasyonumuzu, bütün dikkatimizi huşû içinde namaz kılmaya toplamalıyız. Bu gayret bize ciddi sevap kazandıracaktır.
- Bazı insanlar, kolaya kaçıp ibâdetleri şekillere hapsedmişler. İbadetin rûhunu yakalamak ve huşû içinde namaz kılmak, zihnen ve kalben enerji sarfetmeyi ve mücadele etmeyi gerektirdiğinden bunu herkes göze almaz. Hâlbuki her şeyin bir bedeli vardır. Bedelsiz hiçbir kazanım olmaz.
- Günlük hayatımızda birçok meşguliyetimiz var. Namaz ibâdetimiz bunların arasında edâ edilmektedir. Bundan dolayı diğer işler gibi monoton, rutin ve ruhsuz bir hal alma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Namaz bu işlerin içinden sadece biri haline gelirse namazımız gerçek namaz olmaktan çıkar. Hâlbuki namaz, günümüzün akışı içinde günde 5 kere heyecan verici, en önemli işimiz hüviyetine kavuşmalı. Bunu aynen bu şekilde namaza başlamadan önce düşünmeli ve hissetmeliyiz. Kendi kendimize telkin sûretiyle: 'Şimdi günümün en mühim işini icrâ etmek üzereyim.' demeliyiz. Bu bilinçle ve huşû içinde kılmaya başlarsak devamı da büyük ihtimal bilinçli olur. Kısacası namaz, gündelik işlerimizin arasında 'gözümüzün nuru' olmalı.
- Namaz, ömür boyu edâ edilecek önemli bir farzdır. Bu sebeple konuya uzun vadeli, bütün bir ömrümüzü göz önünde bulundurarak yaklaşmalıyız. Yani namaz konusundaki gelişimimizi, kısa vadeli düşünmek ve muhasebe etmek değil, bütün ömrümüzü göz önünde bulundurarak, kendimize bazı hedefler koymalıyız. Bu cümleden olarak: Ömrümüzden geçen her yıl namaz konusunda ayrı bir derinlik edinmeyi kendimize hedef olarak koymalıyız. Mesela, kendimize şu soruları soralım: Kaç seneden beri namaz kılıyoruz? Bunca senedir namaz kıldığımız halde, namaz hususunda ne kadar derinleşebildik ve namazımızı huşû içinde kılabiliyor muyuz? Eğer vereceğimiz cevap menfî ise, aklımızı başımıza toplayıp senelik hedefler belirlemeliyiz.
- İki yanımıza selam verince, Allah'ın huzuruna kabul edilme mertebesine ulaştığımız ve namazımızı vaktinde edâ etme güç ve kuvveti ve imkânı verdiği için Allah'a şükran duyguları içinde bulunmalıyız.

- Namazı huşû ile kılma konusunda, her birimizin yapabileceği ve yaptığı birçok güzel tecrübeler vardır. Namazlarımızı muhasebe ederken, işin bu metodik boyutuyla ilgili de sürekli yeni dersler ve metotlar çıkarmaya çalışmalıyız. 'Namazı daha huşûlu bir şekilde nasıl kılabilirim?' sorusuna sürekli yeni cevaplar üretebilmeliyiz. Herkesin bu konuda mutlaka değerli tavsiyeleri vardır. Bunları paylaşırsak, hepimiz birbirimizden faydalanmış ve Allah'a daha fazla yaklaşma konusunda ilerlemiş oluruz.
- Namaz, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) âdeta şehvetle arzuladığı bir ibâdet idi. Başka hiçbir zevk, O'na namazın verdiği zevki vermiyordu. Bu konuda: "*Bana dünyanızdan (üç şey) sevdirdi: Kadın, güzel koku ve gözümün aydınlığı namaz.*" (Nesâî, trs., İşretü'n-Nisâ 1; Ahmed ibn Hanbel, 1985, 3/128,199,285.) buyurmuştur. Her yönüyle bize en güzel örnek olan Allah Rasûlü, bu yönüyle de bizim için örnek şahsiyettir. Biz de namaza gözümüzün nuru olarak önem verip, huşû içinde kılmalıyız.
- Namaza önem atfetmeli ve onu diğer şeylere tercih etmeliyiz. Allah'a olan bağlılığımızı, namaza verdiğimiz önemle göstermeliyiz. Yapabilirsek, namaza başlamadan önce bizi motive edecek bir âyet veya bir hadis okuyabiliriz, fem-i muhsinden güzel Kur'an tilâveti dinleyebiliriz. (<https://cahidesultan.net/2011/11/13/namazda-husu-nedir-ne-degildir>)

İKİNCİ BÖLÜM

HUŞÛYA MÂNİ OLAN FİİLLER

Namazı huşû içinde ve hakkını vererek kılabilmek için, namazdan önce ve namaz esnasında yapılması gerekenler kadar, huşûya engel olan şeylerin tespit edilip giderilmesi de önemlidir. Bu bölümde, namazda huşûya mâni olan fiilleri, namazdan önce ve namaz esnasında olmak üzere iki başlık altında ele alacağız.

A. NAMAZ ÖNCESİ HUŞÛYA MÂNİ OLAN FİİLLER

1. Namazı, Gürültülü Bir Yerde Kılmak

Namaz kılan bir kimse, kendi arasında konuşan bir topluluğun yanında namaz kıldığı zaman, bazen kalbini namaza veremez. Namazının bilincinde olamaz, kalbi ve aklı namazdan uzak olur. İnsanların konuşmalarını işitir ve onlara kulak kabartır. Bu durumda da kaç rekât kıldığını, namazda neyi okuduğunu ve nasıl duâ ettiğini bilemez. Onların sözlerine kulak verip, konuşulanları anladığında ise, kesinlikle onun namazını huşû ile kılması imkânsızdır.

Rahat bir gönülle, huşû içerisinde namaz kılmak isteyen bir kimse evinin en uzak köşesini, gürültünün olmadığı, aile fertlerinin fazlaca bulunmadığı bir yeri kendine namaz mekânı yapmalıdır. İşyerinde veya dışarıda bir yerde ise, mümkün mertebe sessiz-sâkin bir yer bulmaya çalışmalıdır. (Rukayya, 2005, s.68)

2. Konuşanların Yanında ve Uyuyan Birisinin Karşısında Namaz Kılmak

Rasûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: “*Ne uyuyanın ne de konuşanın karşısında namaz kılma-
yın.*” (Ebu Dâvûd, trs., Salât 106; Beyhakî, 1344, 2/279) Uyuyan kişinin namaz kılanın huşûsu-
nu bozacak davranışlarda bulunmasından korkulmazsa, onun karşısında namaz kılmak câizdir.
Aksi takdirde mekruh olur. Çünkü konuşanların sesleri ve konuşmaları kişiyi namazda meşgul
eder ve dikkatini dağıtır. Uyuyan kişinin ise namaz kılanın huşûsunu bozacak bir harekette bu-
lunmasından korkulur.

İmam Hattâbî rahmetullahi aleyh şöyle demektedir: “İmam Şâfiî ve İmam Ahmed ibn
Hanbel’e göre konuşulan yerlerde namaz kılmak mekruhtur. Çünkü konuşmalar o kişiyi namaz-
dan gâfil yapar.” (Azîmâbâdî, 1968, 2/388)

3.Cemaate Yetişmek İçin Koşmak

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), “*Namaz için kâmet getirildiği vakit, ona koşarak gelme-
yin, sükûnetle gelin. Yetişebildiğinizi (imamla) kılın, yetişemediğinizi de (kendiniz) tamamlayın!
Çünkü sizden biriniz namaz maksadıyla yola çıkarsa namazda sayılır.*” (Buhârî, trs., Ezân, 21;
Müslim, 1955, Mesâcid, 151-152) buyurmuşlardır.

Ağırbaşlılığı ortadan kaldıracak telaşlı bir koşuşturma, hem kişinin kendisinin huşûsu-
nu, hem de cemaati rahatsız edip huşûsunu tehlikeye sokacağından, cemaate yetişmek için
sükûnet içinde yürüme emredilmiştir.

4.Nakışlı ve Süslü Elbiseler İle Namaz Kılmak

Namaz kılınacak mescidin, odanın, elbisenin temiz olması kadar, huşûya engel olmama-
sı için sade olması da önemlidir. (İlgili hadisler için bkz. Buhârî, trs., Salât 15; Nesâî, trs., Kible,
12) Çünkü namaz kılanların kalplerini meşgul edecek şekilde mescidin mihrabını veya duvarla-
rını nakışlamak mekruhtur. (Nevevî, el-Minhâc, 5/47)

Hiz. Âişe (r.ah.) anlatıyor: Bir defa Rasûlullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) çizgili bir
elbise (hamîsa) içinde namaz kıldı ve:

- “*Bunun çizgileri beni meşgul etti. Siz bunu Ebû Cehm’e götürün de bana onun en-
bicâniyesini⁵ (sade cübbesini) getirin. Bu gömlek beni namazda meşgul ediyordu.*” buyurdu.
(Buhârî, trs., Salât 14, Ezan 93; Müslim, 1955, Mesâcid 61-63; Ebû Dâvûd, trs., Salât 167)

Hiz. Âişe (r.ah.), nakışlı ve süslü bir örtüyü evinin köşesine asmıştı. Rasûlullah sallalla-
hu aleyhi ve sellem bunu görünce Hiz. Âişe’ye şöyle buyurdu:

“*Bu örtüyü buradan kaldır. Çünkü onun nakış ve süsleri beni namazda meşgul ediyor.*”
(Buhârî, trs., Salât 15; Müslim, 1955, Libâs 88-95)

Üzerinde canlı resmi bulunan elbiseler içinde namaz kılmak mekruhtur. (İbnü’l-
Hümmam, , trs., 1/363.) Özellikle canlı resmi bulunan elbiselerle namaz kılmak -velev ki bu za-
manda vebâ gibi yayılmış olsunlar- câiz değildir. (Müneccid, 2016, s.73.) Çünkü görmek, dü-
şünmeye sebeptir. Bu bakımdan insanı meşgul edecek şeyleri, gözün gördüğü yerlerden kaldır-
malı. Namazı mümkünse loş bir ışıktaki kılmak iyi olur. Nakışlı seccade yerine, düz olanlar tercih
edilmeli. Kible duvarı sade olmalı, herhangi bir levha asılı olmamalı. Varsa, namaz kılarken hep
önüne, secde mahalline bakmalı. (Doğan, http://firaset.net/video/yazili/islami_dosyalar/husu)

5. Çok Sıcak veya Çok Soğuk Yerde Namaz Kılmak

Uyumak, yemek yemek, ya da misafir ağırlamak istediğimiz zaman, bu işler için fazla sıcak veya soğuk olmayan, mutedil bir mekân seçeriz. Sıcaksa soğutur, soğuksa ısıtırız. Bunu da daha iyi uyumak, ağız tadıyla yemek ve başka gayelerle yaparız. Fakat namaz kılmak istediğimiz zaman bazen namazı nerede ve nasıl bir ortamda kıldığımıza aldırış dahi etmeyiz. “Şurada sığağa beş dakika sabredeyim. Klimayı, vantilatörü açmaya, ya da soğuk bir ortam aramaya değmez.” diye düşünürüz. Böylece o ortama sabrederiz. Fakat bunu, namazda huşûmuzu kaybetmek pahasına yaparız. Bu ortamda rükû nasıl tam olarak yapılabilir? Secde nasıl tam olarak yerine getirilebilir? Bu ortamda kıraat nasıl tam olabilir?! (Rukayya 2005, s.67)

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Öğle namazını (vakit) serinleyince kadar geciktirin.*”⁶

İbn Kayyim’in açıkladığı üzere bu ruhsatın hikmeti şudur: “Kuşkusuz sıcak bir ortamda namaz kılmak, namaz kılan insanı huşûdan ve gönül rahatlığından uzaklaştıracağı gibi, ibâdeti de sıkıntı ve zorlukla yapmasına sebep olur. Bundan dolayı da Allah Rasûlü (s.a.s.) öğle namazının, sıcaklığın hafifleyip, havanın serinlediği vakte ertelenmesini emretmiştir. Böylece kul, gönlü rahat, akli ve kalbi diri bir şekilde namazını kılar ve namazdan hedeflenen huşû ve Allah’a yöneliş de sağlanmış olur. Onun için çok soğuk ve çok sıcak yerlerde de mümkün mertebe namaz kılmaktan sakınılmalıdır.

B. NAMAZ ESNASINDA YAPILMAMASI GEREKENLER

1.Uykulu İken Namaz Kılmak

Namaz, ilahî huzurda duruş şuurunun canlı tutulması gereken bir ibâdettir. Bu sebeple Peygamber Efendimiz (s.a.s.), “*Biriniz namazda uyuklarsa, uykusu dağılıncaya kadar yatıversin! Çünkü kişi uykulu olarak namaz kıldığında istiğfar mı ediyor, kendisine bedduâ mı ediyor bilemez.*” buyurmuştur. (Müslim, 1955, Salâtü'l-müsâfirîn, 222; Tirmîzî, 1978, Salâtü'l-leyl, 3. Ebu Dâvûd, trs., Salât 308) Ayrıca başka hadislerde gece namazına kalkan kimsenin ne okuduğunun farkına varamayacak derecede uykusu bastırmışsa yatması emredilmiştir. (Bkz. Müslim, 1955, Salâtü'l-müsâfirîn, 223; İbn Hanbel, 1985, 2/318)

Bu hal kişinin başına gece namazı sırasında gelebilir. Olur ki duâların kabul edildiği vakitte bilmeyerek kendisi için bedduâda bulunur. Nâfilelerin yanı sıra aynı hüküm (uyku bastırınca namazı bırakma) farzlar için de geçerlidir. Ancak vakit çıkmadan önce namazı kılabilceğine dair kesin bilgisi olmalıdır. (Müneccid, 2016, s.76)

2. Namazda Başka Şeylerle Meşgul Olmak

Zarurî olmadıkça namazda elbise ile meşgul olup onu düzeltmek, saç, sakal veya vücudu ile oynamak, parmak çıtlatmak huşûya engel olacağı için mekruh kabul edilmiştir. (Kâsânî, 1974, 1/215; Mevsilî, 1975, 1/61-62; İbnü'l-Hümmam, trs., 1/357-358)

⁵ Enbicânî: Enbicân denilen yerde dokunan kumaştan yapılan cübbe.

⁶ Hadisin tamamı şöyledir, Ebû Zerr (r.a.) anlatıyor: “Biz bir sefer sırasında Rasûlullah (s.a.s.) ile beraberdik. Müezzinimiz öğle namazı için ezan okumak istedi. Rasûlullah (s.a.s.) ona: “Serinlemeyi bekle!” dedi. Bir müddet geçince müezzin ezan okumak istemişti, yine ikinci ve hatta üçüncü defa: “Serinlemeyi bekle!” dedi. (Bekledik), hatta tümseklerin (doğu cihetindeki) gölgelerini gördük. O zaman aleyhissalatu vesselam: “Şiddetli hararet cehennemin bir kabarmasıdır. Öyleyse, hararet şiddetlenince öğle namazını (vakit) serinleyince kılın.” dedi.” Buhari, trs., Mevakit 9,10, Ezan 18, Bed'ü'l-Halk 10; Müslim, 1955, Mesacid 184, (616); Ebu Dâvûd, trs., Salât 4, (401); Tirmîzî, 1978, Salât 119, (1, 58)

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Hz. Ali'ye “*Namazda iken parmaklarını çıtlatma, çünkü bunda huşûyu terk vardır.*” (İbn Mâce, 1975, İkâme 42) buyurmuştur.

Parmakları birbirine geçirmek, parmak çıtlatmak mekruhtur. Bu hareketler namaz kılanı huşûdan ayırır. Allah Rasûlü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Sizden biri mescitte bulunduğu zaman parmaklarını birbirine geçirmesin. Çünkü böyle bir hareket şeytandandır. Sizden biri mescitte olduğu sürece, dışarı çıkıncaya kadar namazdadır.*” (eş-Şevkanî, 2/328, 330) Yani namazdaki gibi vakar ve ciddiyetini muhafaza etsin.

Namazda huşû, kalbin tam olarak dış ilgilere boşaltılıp, Allah'a bağlanması ile meydana gelir. O zaman gönül huzuru duyulur. Âlimler, namazdaki huşûyu şöyle izah etmişlerdir: “*Bütün himmetini namaz için toplamak, namazın dışındaki her şeyden yüz çevirmek, gözlerini secde yerinden ayırmamak, sağa sola bakmamak, elbisesiyle oynamamak ve parmaklarını çıtlatmamak.*” (Yazır, trs., Mü'minûn Sûresi, 2. âyetin tefsiri)

3. Yüksek Sesle Okuyarak Başkalarına Eziyet Vermek

Namaz kılanın kendi huşûsunu giderici işlerden korunması nasıl görevi ise, aynı şekilde başkalarının huşûsunu bozucu davranışlardan da kaçınılmalıdır. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “*Sizden her biri namazında Allah ile konuşmaktadır. Onun için asla başkasına eziyet etmesin. Bazınız bazınıza karşı kırâatte -bir rivâyette namazda- sesini yükseltmesin.*” (Ebu Dâvûd, trs., Salât 314)

4. Yüzünü Sağa Sola Çevirip Bakmak

Allah Rasûlü (s.a.s.), namazda ilâhî rızâ ve rahmete nâil olabilmek için aşırı hareketlerden sakındırılmış, yüzünü sağa sola çevirip bakmaktan kaçınılmasını istemiştir. (Bkz. Buhârî, trs., Ezân, 93; Ebû Dâvûd, trs., Salât, 165) Hz. Âişe, Peygamber Efendimize “namazda sağa sola bakmak nedir.” diye sorduğunda: “O, şeytanın, namaz kılan kimsenin namazından çalmasıdır.” (Buhârî, trs., Ezân, 93; Ebû Dâvûd, trs., Salât, 165) buyurmuştur.

Kul namaza durduğu zaman çok dikkatli davranmalıdır. Çünkü o anda Rabbiyle konuşmaktadır ve sanki Rabbi onunla kibleleri arasındadır. Namaz için kibleye döndüğünde başka tarafa dönmemelidir. Zira Allah da yüzünü, namaz kıldığı esnada kulunun yüzüne diker. Kul namazdan ayrılıncaya kadar Allah da yüzünü ondan çevirmez. Rasûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.), “*Namazda sağa sola bakmadıkça, Allah o kul ile ilgilenir. Kul sağa sola bakınca artık ondan yüz çevirir.*” buyurmuşlardır. (Ebû Dâvûd, trs., Salât, 165)

Bu mealde Efendimiz ayrıca şöyle buyururlar: “*Kişi namazı ikâme etmeye durduğu zaman, Allah Teâlâ da yüzüyle ona doğru döner ve kul, sağa veya sola dönünceye ya da abdestini bozuncaya kadar ondan yüz çevirmez.*” (İbn Mâce, 1975, İkâmetü's-Salât 61)

Namazda başı sağa sola döndürmek huşûya aykırı olduğundan dolayı yasaklanmıştır. Zikrettiğimiz hadîs-i şerîflerden bunun ne kadar şiddetli bir yasak olduğunu anlamış olmalıyız.

Namazda başı sağa sola çevirmenin tenzihen mekruh olduğunda âlimlerin icmâi vardır. Fakat âlimlerden bazıları bunu haram görmüşlerdir. Fakat başı ile değil de bedeni ile kibleden dönerse âlimlerin çoğunluğuna göre namaz bozulur. Boynunu döndürmeden göz ucuyla sağa sola bakmak mekruh değildir.

Hz Ali: “Huşû, kalpte bulunan bir şeydir. Namazda iken donmuş gibi durup, hiç bir yana bakmamak ve hiç bir şeyle ilgilenmemek huşûdandır.” demiştir.

Namazda çevreyle ilgilenmek, gözleri secde mahallinden başka yönle çevirmek huşûnun yokluğunun tezâhürleridir. Fakat sadece şeklen gözlerin secde mahalline bakması veya hareketsiz durmak da huşû değildir. (Çolak, 2009/1, s.198)

5. Semâya Doğru Bakmak

Namaz esnasında, sağa-sola bakmak yasaklandığı gibi, başı semâya/gökyüzüne doğru kaldırmak ve bakmak da yasaklanmıştır. Bunun hakkında sert uyarılar yapılmıştır. Enes İbn Mâlik (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

- “*Bazı kimselere ne oluyor ki, namazlarında gözlerini semâya dikiyorlar?*” Sonra sözünü daha da şiddetlendirdi ve:

- “*Ya bundan vaz geçerler ya da gözlerinin nuru alınır da kör olurlar.*” buyurdu. (Buhârî, trs., Ezân 92. Ayrıca bk. Müslim, 1955, Salât 117; Ebû Dâvûd, trs., Salât 163; Nesâî, trs., Seh 9; İbn Mâce, 1975, İkâme 67)

Namazda gözleri semâya çevirmek bütün âlimlerin ittifakı ile mekruh kabul edilir. Âlimlerden bazıları bu yöndeki hadislerin bir tehdit ifade ettiğini söyleyerek, namazda gözleri semâya dikmenin haram olduğuna hükmetmişlerdir.

6. Namazda Esnemek

Namazda esnemek de huşûyu bozan/gideren fiillerdendir. Onun için de yasaklanmıştır. Rasûlullah Efendimiz (s.a.s.) buyurdular ki:

“*Şüphesiz Allah aksırını sever, fakat esneyeni sevmez. Sizden biriniz aksırır ve Allah Teâlâ'ya hamdederse, onun hamdini işiten her müslümanın “yerhamükellâh” demesi üzerine bir vecbedir. Esnemeye gelince, o şeytandandır. Sizden birinizin esnemesi geldiği zaman, onu gücü yettiği kadar engellemeye çalışsın. Çünkü sizden biriniz esnediği zaman şeytan ona güler.*” (Buhârî, trs., Edeb 125, 128, Bed'ü'l-halk 11. Ayrıca bk. Tirmizî, 1978, Edeb 7)

Başka bir hadiste de şöyle buyurmuşlardır: “*Sizden biriniz esnediği zaman eliyle ağzını kapatsın. Çünkü şeytan onun ağzına girer.*” (Müslim, 1955, Zühd 57-58. Ayrıca bkz. Ebû Dâvud, trs., Edeb 97)

Hadiste esnemenin şeytandan olduğunun söylenmesi, insanın gaflet ve tembelliğinin belirtisi olduğu içindir. Çünkü gaflet müslümana yakışmayan bir haldir. Esnemenin sebebi çok yiyip içmek, karnı tıka basa doldurmak ve bunların etkisiyle hareket kabiliyetinin azalması, uyku ve şehvet halinin öne geçmesidir. Bunların her biri, şeytanın hoşlandığı şeylerdir. Onun içindir ki, şeytan esneyene güler, çünkü onu esir almış ve kişi dünyalık arzularına mağlup olmuştur. Bu sebeple esnemek hoş karşılanmamış, mümkün mertebe önüne geçilmesi, her şeye rağmen engellenemediği durumlarda da esnerken ağzı el ile kapatmak tavsiye edilmiştir. (Kandemir, 1997, 4/473)

Esnemek bizim geleneğimizde de hiç hoş karşılanmayan hallerden biridir. Özellikle bir mecliste esnemek orada bulunanlara karşı saygısızlık olarak telâkki edilir. Yeme içmede ölçüyü kaçırmayanlar, düzenli bir hayat sürenler ve uyanık bir şuura sahip olanlar bu hastalıktan kendilerini kurtarabilirler. Fakat bütün tedbirlere rağmen esneme haline mâni olamayanlar bulunabilir. İşte o zaman da insanın eliyle ağzını kapatması gerekir. Bu hem çirkin bir görünümü önler hem de manevî cihetten şeytanın kendine gülmesine veya ağzından içeri girmesine engel olur. Çünkü şeytan esneyen insanın suratını çirkinleştirmeye ve ağzından içeri girmeye gayret eder.

Bu konudaki hadis şöyledir: “*Biriniz namazda esneyecek olursa, imkân nispetinde kendini tutsun ve "hah" diye ses çıkarmasın. Zira bu şeytandandır, şeytan kendisine gülüyor demektir.*” (Buhârî, trs., Edeb 125,128, Bedü'l-Halk 11; Müslim, 1955, Zühd 56, (2994); Ebû Dâvûd, trs., Edeb 97; Tirmîzî, 1978, Salât 273, (370), Edeb 7, (2747, 2748))

Hadisten, esnerken “hah hah” şeklinde sesler çıkarmanın câiz olmadığını görmekteyiz. Çünkü bunlar şeytanın hoşlandığı ve onu güldüren hallerdir. Çünkü esneme hali, insanın diri ve canlı bir halde bulunmasını engellediği gibi, huzur-u kalple ibadet yapmasını, düşünmesini ve namazda okuduğunu anlamasını da önler. Böyle bir durum kendilerine galebe edenler çoğunlukla gaflet ehli olanlardır. Bundan kurtulmak da kişinin kendi elindedir. (Kandemir, 1997, 4/476)

Namaz esnasında kişiye esneme geldiği takdirde tutmaya çalışması ve tutamıyorsa eliyle kapatması namazda huşûya önem verdiğini ve huşûya riâyet ettiğini gösterir.

7. Namazda Yasaklanan Hareketleri Yapmak.

Allahu Teâlâ, insanı izzetli yaratmış ve ona şeref vermiş ve en güzel sûreti ihsân etmiştir. Bu sebeple namazda hayvanlara benzetmek ve onlar gibi hareketlerde bulunmak nehyedilmiştir. Bu hareketler ya huşûya muhâlifdir veya namaz kılan kişiye yakışmaz. (Müneccid, 2016, s.87)

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: “*Rasûlullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni üç şeyden menetti: Namaz kılarken secde ettiğimde horoz yeri gagalar gibi başımı kaldırıp indirmemi, kalçayı yere koyup dizleri dikerek elleri yere koymak suretiyle köpek oturur gibi oturmamı ve tilki gibi etrafa bakınmamı.*” (Ahmed b. Hanbel, 1985, 2/311)

Bu konuda benzeri bir rivâyet de şöyledir: Abdurrahman ibn Şibl (r.a.) anlatıyor: “*Rasûlullah (aleyhissalatü vesselâm) karga gagalamasından, vahşi hayvanlar gibi kolları yaymaktan, kişinin mescidde/camide deve gibi mekân tutmasından nehyetti.*” (Ebû Dâvud, trs. *Salât* 148, (862); Nesâî, trs., *İftitah* 145, (2, 214))

Rasûlullah (aleyhissalatü vesselâm), bu hadiste namazla ilgili üç âdâb öğretmektedir:

1. İki secde arasında bir miktar hareketsiz bir şekilde oturmadan, çabucak ikinci secdeye gitmeyi, karga gagalamasına benzetmiştir. Çünkü karga, bir leşe rastlayınca gagasını peş peşe aralıksız saplar.

2. Namaz kılan kimsenin secde sırasında kollarını yere yaymasını da vahşi hayvanların yatma sırasında ön ve arka bacaklarını yere yaymasına benzetmiştir. Hâlbuki kollar yana doğru çıkmış ve dirsekler havada olmalıdır.

3. Namaz kılan kimse mescidde/camide aynı yere alışıp, her gelişinde orada namaz kılmamalıdır. Bu davranış hadiste “*deve gibi mekân tutmak*” tabiriyle yasaklanmıştır. Çünkü develer ağıllarda her seferinde aynı alıştıkları yere çökerek yatmayı tercih ederler. (Canan, 1988, 8/453)

8. Âyetleri ve Tesbihleri Saymak

Namazda, okunan âyetleri, rükû ve secdede yapılan zikirleri saymak huşûya engel olacağı için mekruh kabul edilmiştir. (İbnü'l-Hümmam, trs., 1/365; Mevsilî, 1975, 1/62)

SON SÖZ

Bu makalemizde, namazda huşû ile ilgili şimdiye kadar kimsenin yazmadığı/söylemediği bir şeyi söyledığımızı iddia etmiyoruz. Kendi ilâvelerimizle birlikte, eski ve yeni dönemdeki ilim adamlarının söylediklerini bir araya getirmeye gayret ettik.

Gaflet içerisinde namaz kılanların namazının, Allah'ın engin rahmetinin tecellisi olmazsa tehlikede olduğunu ifade eden Hâdimî, bu halde namaz kılmanın hiç kılmamaya göre yine de iyi olduğunu ifade eder. Hâdimî namazda, namaz dışı düşüncelerden kurtulmanın zorluğunu ifade eder ve "bu tür düşünceler sinekler gibidir, her kovuşta tekrar gelir. Bütün bunların temelinde dünya sevgisi vardır. Kimde dünya sevgisi varsa, namazdaki kurtuluşun lezzeti onu tatmin etmez ve kim de dünya ile mutluluk duyarsa Allah ile mutlu olamaz." der. Namazda huşûya engel olan nefsin vesveselerinden kurtulmanın uzun bir eğitim gerektirdiğini vurgulayan Hâdimî, bunun üstesinden gelmek için Allah'a münâcatta ısrarcı olunmasını vurgular ve kalbin bu tür mücadeleler içinde olmasının yadığanacak bir durum olmadığını söyler. (Hâdimî, 1996, s. 203)

Namazda huşûya engel olduğu için mekruh olan durumlar ve huşûyu sağlayacak olan durumlar bir arada değerlendirildiğinde, huşûnun sadece namazın tekbirinden sonraki bir iç huzur değil, abdestle başlayıp selamla noktalanan, hatta namaz sonrasında da devam eden bir süreç olduğu görülür.

Âlimler, namazın kabulü için huşûnun gerekli olduğunu savunmaktadırlar. Namazdan önceki hazırlık devresinde ve namaz esnasında kalp, Allah'tan başka her şeyden sıyrılmış olmalı ve bu şekilde Allah'ın huzuruna çıkmalı, namazda da okunan şeylerin farkında olunmalıdır. Ancak bu şekilde kılınacak bir namaz mü'mine fayda sağlar. Gerçekten böyle bir namazın nefsi, kötü arzu ve basit şeylere kapılmaktan korumada büyük rolü vardır.

Şüphesiz huşûyu yakalamak ve huşû içerisinde namaz kılmak kolay elde edilebilecek bir meziyet değildir. İnsan önce kendisine bu hususu dert edinmeli, hedef yapmalı sonra da yılmadan usanmadan, ısrarla o noktaya ulaşmaya çalışmalıdır. Huşû içinde ideal namazı kılma, bazen birkaç sene, bazen ise çok daha fazla seneler alabilir. Önemli olan bizim, bıkip usanmadan, huşûyu yakalamaya çalışmamızdır. Ölene kadar, huşû içinde namaz kılmaya muvaffak olamasak bile, eğer bu konuda bir niyetimiz ve gayretimiz varsa, kıldığımız namazların hepsini, huşû ile kılmışız gibi sevap alırız. Herkesin bildiği gibi, "ameller, niyetlere göredir."

Kalbin Zümrüt Tepeleri'ne ulaşabilmek için de şüphesiz birtakım fedâkârlıklarda bulunmak, bazı zorluklara karşı dayanmak gerekir. Namazda huşûyu yakalayabilmek bir hayal değildir. Hayat dikkatle ve temkinle yaşandığı müddetçe Rahmet-i Sonsuz bir gün o zümrüt tepelerin üfûl üfûl esen meltemlerini hissettirecek ve o zümrüt yamaçlarda biten çiçeklerin kokusuna bizleri de âşına kılacaktır inşallah.

Bir insanın Allah'la olan ilişkisinin ne kadar güçlü olduğunun en önemli göstergelerinden birisi de namazdır. Eğer namaz kılmaktan memnun değilsek, namazlarımızda huşû yoksa Allah'la sağlam bir râbıta (irtibat) kuramamışız demektir. Eğer samimî müminlerden isek bu durum bizi kaygılandırmalı ve endişeye düşürmelidir. Bu endişeyi duymak ise, namazı dosdoğru ve huşû içinde kılma konusunda bizi yeniden motive eder ve gayrete getirir.

Sabah namazları en çok önemsenmesi gereken namazlardır. Eğer, her iki üç günde veya her iki üç haftada bir sabah namazlarını kaçıırıyorsak, namaz ibâdeti kalbimize daha henüz sin-

memiş demektir. Allah için uykusunu bölüp kalkamayan insanların, O'nunla sağlam bir sevgi ilişkisi kurdukları iddia edilemez. Böylesi mü'minlerin namazlarında huşûdan bahsetmek de çok zordur.

Namazı dosdoğru, hissederek ve huşû içinde kılmak bir süreçtir. Bugünden yarına hemenecik belli bir seviye yakalamak mümkün olmayabilir. Ancak bu konuya özen gösterirsek, her kıldığımız vakit namazından sonra bir muhâsebe yapıp, bir sonraki vakit namazında, bir öncekinde yaptığımız gafletleri, hataları tekrarlamamaya karar verebilirsek ve ikinci vakit namaza durmadan önce de bu aldığımız kararı yeniden hatırlayıp namaza durabilirsek, bu konuda kalbimizdeki samimiyetin derinliğine göre mesafe alabiliriz.

Bizi namaz konusunda gerileyen sebeplerden biri de, namazı bir alışkanlık ve mekanik bir olgu haline dönüştürmemizdir. Namaz, kendi özünü ve canlılığını, ülfet olduğunda, yani sıradan yapılan bir alışkanlık haline geldiği zaman kaybeder. Her kılınan namazı, apayrı yeni bir FAALİYET gibi idrak edip ve gerçekten bu ruh haliyle namaza durursak alışkanlık, monotonluk ve mekaniklikten kurtulmuş oluruz.

Namazda tek bir noktayı düşünmeliyiz: Namaz bizim fitrat ve yaratılış borcumuzdur. Biz farkında olmasak da, hissetmesek de, hiçbir şekilde huşûyu yakalayamasak da, Allah'ın huzurundaki en fazîletli, en sevimli, en güzel, en makbul, en edepli ve en itâatkâr duruşumuz namaz ile mümkün olmaktadır. Namazı yalnız Allah rızası için kılmalıyız. Huşûmuzu bozan oklar şeytandan gelmektedir. Şeytanın bizimle uğraşması, bizim zevkimizi, huzurumuzu ve huşûmuzu kaçırır bile, namazın fazîletinin daha da yükselmesine zemin hazırlar. Bundan emin olmalıyız. O halde, huşûmuzun olup olmadığına bakmadan, namaz kılmaya devam etmeliyiz. Biz Allah için namaz kılmaya devam ettikçe, Allah'ın lütfu ile istediğimiz huşûyu bir gün yakalarız. Yakalayamasak bile, huşû içinde namaz kılma niyetimizle inşallah yine kazanırız.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel, (1985) el-Müsned, Beyrut:
- Ateş, Süleyman, (trs) Kur'an Ansiklopedisi, İstanbul:
- Aydüz, Davut, (2015) Namazı Anlayarak Kılmak, İstanbul:
- Azîmâbâdî, Ebu't-Tayyib, (1968) Avnu'l- Ma'bud, Medîne:
- Beyhakî, (1344) Sünenü'l-Kübrâ, Hadarâbâd:
- Buharî, (trs) el-Câmiu's-Sahîh, İstanbul:
- Canan, İbrahim, (1988) Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Ankara:
- Çolak, Abdullah, (2009/1) "Allah'a Karşı Derin Sevgi Ve Saygının Bir Tezahürü Olarak Namazda Huşû", Bilimname, XVI.
- Dârimî, (trs) Sünen, Beyrut:
- Dihlevî, Şah Veliyyullah, (2003) Hüccetullâhi'l-Bâliğa, (çev.: Mehmet Erdoğan), İstanbul:
- Ebû Dâvûd, (trs) Sünen-i Ebî Dâvûd, İstanbul:
- Ekerim, Semâ Sayın, (2006) Namaz ve Karakter Gelişimi, İstanbul:
- el-Gumârî ve El-Muğîr Ale'l-Ehadisi'l-Mavdûa Fi'l-Cami'i's-Sağîr.

- Erdoğan, Mehmet, (1998) Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, İstanbul:
- Feyyûmî, (trs) el-Misbâhu'l-Münîr, "h-ş-a" md., Beyrut:
- Gazzâlî, Muhammed, (1993) Kur'an'ı Anlamada Yöntem, (trcm. Emrullah İşler), İstanbul:
- Gezgin, A. Galip, (2000) "Kur'an'da 'Huşû' Kelimesinin Semântik Analizi", Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 2, sayı: 4, Eylül:
- Hâdimî, Ebû Saîd ve Namazda Huşû Risalesi, (1996) Yeni Hizmet, sy. 5, İstanbul:
- Hâkim, (trs) Müstedrek, Beyrut:
- Halebî, Semîn, (1993) Umdetü'l-Huffâz fî Tefsîri Eşrefî'l-Elfâz, Beyrut:
- Heysemî, Nureddin, (1982) Mecmau'z-Zevâid, Beyrut:
- İsfahânî, Râğîb Hüseyin b. Muhammed, (1986) el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an, İstanbul:
- İbn Mâce, (1975) Sünen-i İbn Mâce, Beyrut:
- İbn Manzûr, (1997) Lisânü'l-Arab, Beyrut:
- İbnü'l-Hümmam, Kemalüddin, (trs) Şerhu fethi'l-kadîr, Beyrût:
- Kandemir, M.Y., Çakan, İ.L., Küçük, R., (1997) Riyâzü's- Sâlihîn Şerhi, İstanbul:
- Kâsânî, Alauddin Ebû Bekir b. Mes'ud, (1974) Bedâiu's-sanâî' fî tertîbi'ş-şerâî', Beyrut:
- Kasapoğlu, Abdurrahman, (2005) Bir Dinî Tecrübe Olarak Ku'ran'da Huşû, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 6 (2005), sayı: 15.
- Kurtubî, (1985) el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, Beyrut:
- Mâlik İbn Enes, (1951) Muvatta', Beyrut:
- Mevsîlî, (1975) el-İhtiyâr, Beyrut:
- Münavî, (trs) Feyzû'l-Kadir, Beyrut:
- Müneccid, M. Salih, (2016) Namazda Huşû'ya Götüren 33 Etken, (trcm. Hüseyin Sa'd Umu- dum.), Karınca Polen yay., İstanbul:
- Müslim, (1955) el-Câmiu's-Sahîh, İstanbul:
- Ali el-Müttakî, (1985) Kenzu'l- Ummâl, Beyrut:
- Nesâî, (trs) Sünen, Beyrût:
- Nevevî, (1987) Sahîh-i Müslim Şerhi el-Minhâc, Beyrut:
- Nevevî, (1986) et-Tibyân, Beyrut:
- Nursî, Bedüzzaman Said, (2006) Mektûbât, Şahdamar yay., İstanbul:
- Rukayya binti Muhammed, (2005) Namazda Huşûyu Nasıl Yakalarsın? (Çocuklarını Namaza Nasıl Alıştırırsın" isimli kitapla birlikte), (trcm.A.Yücer, O.Arpaçukuru), İstanbul:
- Suyûtî, (1987) el-İtkân, Beyrut:
- Şehredâr, Müsnedü'l-Firdevs, <http://www.shamela.ws>.

Şener, Mehmet, (1998) "Huşû", DİA, İstanbul:

eş-Şevkanî, Neylül-Evtar.

Taberanî, (1415) el-Mu'cemu'l-Evsat, Kâhire:

Tirmîzî, (1978) Sünen, Mısır:

Yazır, (trs) H., Hak Dini Kur'an Dili, Feza Gazetecilik, İstanbul:

Zebîdî, Muhammed Murtaza, (trs) Tâcü'l-arûs min cevheri'l-kâmûs, by:

Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh, (1984) el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân, Kahire:

İnternet Siteleri.

Bozkurt, Ali, <https://www.dinihaber.com/husu-icinde-namaz-kilmak-icin-ne-yapmali>

Doğan, Osman, <http://firaset.net/video/yazili/islamidosyalar/husu.htm>

Efe, Ahmet, <https://www.milligazete.com.tr/haber-namazda-husu>

<http://www.hanifler.com/showthread.php?>

<https://cahidesultan.netnamazda-husu-nedir-ne-degildir>

Sert, Abdullah, <http://www.islamveihsan.com/namazda-husu.html>

Yılmaz, Hayrünnisa, <http://www.islamihayatdergisi.com/konular/detay/namaz-husu-ile-kilmak>